

Lyn H. Lofland, *Yabancıların Dünyası: Modern Şehir Yaşamı Nasıl Mümkün Oldu?* Ketebe Yayınları, 2020, 275 s.

Değerlendiren: Rümeysa Kübra Nur

Yabancı veya yabancılık sosyal bilimlerde, özellikle de sembolik etkileşimcilik veya fenomenoloji gelenekleri içerisinde çokça ele alınan temalardan birisidir (Ünsaldı, 2016). Ancak bu çalışmaların çoğunda yabancılık, toplumsal ilişkiler içerisinde gruba yabancılık, etnik kimlik veya azınlık çalışmaları, göçmenlik, toplumsal uyum vb. konular içerisinde, bu konuların problematikleri çerçevesinde tartışılır. Şehir hayatının şekillenmesinde oynadığı rol bakımından yabancılık temasını ele alan çalışmalar ise oldukça sınırlıdır. Georg Simmel'in 20. yüzyılın başlarında kaleme aldığı klasikleşen makalelerinden sonra uzun bir dönem boyunca şehir hayatı bağlamında yabancılık konusunu müstakil olarak ele alan bir çalışma yapılmamış gibi gözükmektedir (Simmel, [1903] 2009; Simmel, [1908] 2009). Simmel "Metropol ve Zihinsel Hayat" başlıklı makalesinde modern şehir hayatının bireylerin bilişsel yapıları üzerindeki etkilerini ele alırken şehir hayatı içerisinde yabancıyla kurulan ilişkinin değişimine dair önemli ve kalıcı etkisi olan bir perspektif sunar. "Yabancı" makalesinde ise modern şehir hayatı bağlamında ortaya çıkan yeni sosyal tiplerden biri olarak "yabancı"yı teorik bir perspektifle analiz eder. Ancak her iki makale de sınırlı hacimleri nedeniyle konuya belli yönleriyle temas etmekle yetinmiş, bütün boyutlarıyla ele almaya girişmemişlerdir. Böyle bir çaba için Lyn H. Lofland'ı beklemek gerekecektir. Lofland tarafından kaleme alınan *Yabancıların Dünyası* bu sınırlı literatür içerisinde müstakil olarak şehir hayatı ve yabancılık temasına odaklanan ve bu konuyu çeşitli yönleriyle ele alan bir kitap olması sebebiyle literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

@ Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi. rumeysakubratuncel@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0003-3977-249X>

© İlimi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0304
insan & toplum, 2021.
insanvetoplum.org

Lyn H. Lofland, Kaliforniya Üniversitesi'nde doktorasını tamamlayarak 2005 yılına kadar aynı üniversitede hocalık yapmış Amerikalı bir sosyolog ve akademisyendir. *Yabancıların Dünyası* ve henüz Türkçeye çevrilmemiş olan *The Public Realm* (1998) şehir sosyolojisi ve kamusal alan bağlamında yazarın dikkat çeken iki kitabıdır. *The Public Realm* kitabında yazarın *Yabancıların Dünyası*'nda ortaya koyduğu entelektüel ilgilerini devam ettirdiği ve özellikle kamusal alan kavrayışını geliştirdiği görülmektedir. *Yabancıların Dünyası* ise 1971'de doktora tezi olarak kaleme alınmasının ardından 1973'te *World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space* adıyla basılmış, 1985'te de yeni bir baskı yapmıştır. Kitabın baskı sayısının fazla olmaması ve kendinden sonraki araştırmalara yoğun bir şekilde etki etmemiş olması dikkate alındığında bir kaynak kitap olarak görülmesi zor olsa da önemli bir problematiği özgün bir şekilde ele alan müstakil bir eser olması sebebiyle Türkçeye çevrilmesi isabetli olmuştur. Türkiye'deki şehir çalışmaları literatürünün gittikçe genişlediği ve zenginleştiği bir dönemde Türkçeye kazandırılan bu kitabın literatürde şimdiye kadar pek dikkat çekmeyen farklı bir boyuta araştırmacıların ilgisini uyandırmak gibi bir fayda sağlaması umulabilir. Bu noktada kitabın tercümesinin oldukça akıcı bir Türkçeye, başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiş olduğunu da belirtmekte fayda var.

Kitap, insanların modern şehirlerde, “yabancıların dünyasında” yaşayarak tecrübe ettiği anonimliğin bir hikayesini anlatıyor. Yazar kitabın hemen başında okurdan “kitabı bir tür yolculuk, yazarı da bir rehber olarak” kabul etmesini teklif ediyor (s. 12). Okur kitap boyunca anlatılan dünyayı daha yakından tanır ve bu dünyanın problematize edilme biçimlerine yazarın nazarından bakabilirse bu yolculuğun bir parçası olabilecektir. Hemen burada belirtmeliyiz ki yazar vadettiği bu yolculuğu hem sahip olduğu keyifli yazı üslubu hem de bölüm başı ve sonundaki hatırlatmalarıyla okuyucuya hissettiriyor. Kitap boyunca kaybolmanıza izin verilmeyen bir güzergâhta yol aldığımızı hissediyorsunuz.

Bu yolculuğun eksenini ise yabancılik olgusu ile şehir yaşamı arasındaki ilişki oluşturuyor. Lofland kitap boyunca modern şehir yaşamının ortaya çıkışını ve temel dinamiklerini yabancılik kavramını merkeze alarak tahlil ediyor. Bu tahlili yaparken cevap aradığı başlıca soruları da şu şekilde ifade ediyor: “(...) şehir yaşamı nasıl mümkün oldu? Binlerce yıl boyunca ve giderek sayıca daha da artan insan için nasıl mümkün olmaya devam etti? İnsanlar hayatlarını yabancıların dünyasında nasıl yaşayabildiler?” (s. 30). Yabancılarla birlikte yaşayabilmenin imkanını sorgulamak ya da bunun değişik bir olgu olarak görülmesi ilk bakışta tuhaf gelebilir, ancak Lofland kitaba tam da buradan, şehirleşme öncesi insan topluluklarında “yabancı”nın bir istisna olarak görülmesinden başlıyor. Böyle topluluklarda istisna olarak görülen ve

topluluk yaşamından (öldürülmekten kutsanmaya kadar çeşitli şekillerde) dışlanan yabancıların, şehirleşmenin yaygınlaşması ve yabancıların çoğalmasıyla beraber artık kural haline gelmesinin, dolayısıyla istisna olduğu tarihsel durumlardaki davranış kalıplarıyla muamele edilemeyen, birlikte yaşanılması gereken bir olguya dönüşümünün izini sürüyor. Ardından “kategorik tanıma” (*categoric knowing*) ve “şahsen tanıma” (*personal knowing*) kavramlarını tanımlayan yazar “yabancı” (*stranger*) kavramını bunlardan ayırt ederek şöyle tanımlıyor: “yabancı bahsi geçen kişiye şahsen tanıdık olmayan fakat görsel olarak ulaşılabilir kişidir” (s. 37).

Yabancıyı tanımladıktan sonra şehirde yabancılarla karşılaşılan alanı kamusal alan olarak nitelendiren Lofland’ın bu çerçevede özgün bir kamusal alan kavramsallaştırması yaptığı söylenebilir. Lofland, Sennett’in daha sonra ortaya koyacağı kadar etraflı bir kamusal alan kavramsallaştırması geliştirmemiş olsa da kentsel mekanı kamusal alan olarak kavramak bakımından Sennett’i önelediği ve hatta belki ona ilham verdiği bile ileri sürülebilir. Nitekim Sennett *Kamusal İnsanın Çöküşü*’nde Lofland’ın eserine de atıf yapmaktadır (1996). Literatürde hakim olan siyasi veya hukuki özellikleri merkeze alan kamusal alan yaklaşımlarından farklı olarak kişinin mekanla karşılaşmasını esas alan sosyal psikolojik bir yaklaşım geliştiren Lofland, “şehrin bir yabancılar dünyası olduğu mahal kamusal alandır” (s. 13) ve “yalnız birey kamusal alanın karakterini değiştiremez, fakat o alanla arasındaki *sosyal psikolojik ilişkiyi* değiştirebilir” (s. 202) gibi cümlelerinin işaret ettiği şekilde kamusal alanı yabancılık ve aşinalık diyalektiği üzerinden kavramayı öneriyor. Bu noktada yazarın teorik çerçevesini oluşturan bu ayrımların (“yabancı” ve “şahsen tanınan”, “kamusal alan” ve “özel alan”) kategorik ayrımları ifade etmediğini, bilakis birbirlerine dönüşme potansiyeli taşıyan değişken ayrımlar olduklarını ifade etmek gerekir. Nitekim kitabın ilerleyen bölümlerinde ele alınan konuların önemli bir kısmını yabancıları şahsen tanınanlara dönüştürmenin dinamikleri ile özel ve kamusal alanın değişken tanımlamaları oluşturmaktadır.

Yazar, bu teorik açıklamaların ardından şehir sakinlerinin dış görünüş ve mekânsal konum açısından “sınıflandırılması” ile şehir yaşamının mümkün olduğunu dile getirmektedir. Kaotik olan yabancıların dünyası ancak sınıflandırılarak bilinebilir, tahmin edilebilir hale gelmektedir. Nitekim yazar giriş bölümüne başlarken sorduğu “şehir yaşamı nasıl mümkün olur?” sorusunun cevabını da bölümü bitirirken bu şekilde vermektedir. Kitabın sonraki bölümleri ise bu temel argümanı tarihsel ve şehrsel dinamikleri içerisinde farklı boyutlarıyla ele alır.

İki ana kısımdan oluşan kitapta “Şehrin Kamusal Düzeni: Tarihi Dönüşüm” başlıklı birinci kısım, şehrin kamusal düzeninin sanayileşme öncesi şehirden erken

dönem sanayi şehrine ve oradan da modern şehre uzanan tarihsel süreç içerisinde nasıl bir dönüşüm geçirdiğine odaklanmaktadır. Burada “kamusal düzen”den kasıt, esas itibariyle bir yabancılar dünyası olması itibariyle kaotik olan şehrin kamusal alanının sınıflandırma vasıtasıyla belirli bir düzene kavuşturulmasıdır. Nitekim birinci kısmın tamamı boyunca savunulan temel argüman, şehirde yaşayan yabancıların birbirlerinin kimliklerini nispeten doğru tespit etmesini mümkün kılan sınıflandırma sistemlerinin temel mantığının ele alınan tarihsel süreç boyunca önemli bir dönüşüm geçirdiğidir. Buna göre sanayileşme öncesi şehirde yabancıların kimliklerini tespit etmek için dış görünüşe dayalı bir sınıflandırma sistemi hakimken modern şehirde mekânsal sınıflandırmanın hakimiyeti söz konusudur. Yani sanayileşme öncesi şehirde insanlar yabancıları sosyal olarak konumlandırmak için öncelikle onların dış görünüşlerine bakarken modern şehirde öncelik insanların nerede olduklarına verilmeye başlanmıştır. Bir geçiş aşamasını ifade eden erken dönem sanayi şehrinde ise bu sınıflandırma sistemlerinin ilkinden ikincisine geçiş süreci vuku bulmuştur ve yazara göre “eğer bu dönüşümün dinamiklerini anlamaya başlayacaksak bakmamız gereken yer burasıdır” (s. 13).

Kitabın ikinci kısmında ise yazar odağını düzen ve sınıflandırmadan davranışlara, birinci kısımda tasvir edilen kamusal düzen içerisinde insanların nasıl yaşadığına, ne tür bilme ve eyleme biçimleri geliştirdiklerine yönelir. Dolayısıyla ikinci kısmı oluşturan beş alt bölüm, “şehir yaşamını mümkün hale getiren sınıflandırma bağlamında insanlar nasıl yaşar?” sorusunun cevabının farklı veçhelerini teşkil eder. İkinci kısmın ilk bölümünde (kitapta 5. bölüm) yazar, şehrsel öğrenme süreçlerine odaklanıyor ve şehir sakini için şehrsel öğrenmenin iki temel yolu olduğunu ileri sürüyor: anlamların edinilmesi ve becerilerin edinilmesi. Şehirdeki anlamlar bilgisinin edinilmesi bireyin etrafını saran yabancıların kimliklerini saptamasını sağlarken, şehrsel becerilerin edinilmesi de bireyin yabancılar dünyasında davranırken sahip olduğu bilgiyi kullanıma sokmasına imkan verir.

Altıncı ve yedinci bölümlerde ise yazar, şehirlilerin yabancıların dünyasından kaçınmak için ya da bu yabancılığı azaltmak için kullandıkları bazı araçlara değiniyor. Bu araçların ortak noktası her birinin yabancıların dünyası olan kamusal alanı özel ya da yarı-özel bir hale dönüştürüyor olmasıdır. Böylece bu araçların hepsi “kullanıcısının bir yabancılar dünyası olarak şehrin özünde yatan zorluklardan ve mücadelelerden, kısa ya da uzun süre zarfında, daha fazla ya da daha az oranda kaçınmasını” sağlar. Altıncı bölüm, kamusal alanı özelleştirmenin üç farklı yöntemini ele alır: “(1) ev bölgelerinin oluşturulması; (2) hem kümelenmiş hem de dağınık şehir köylerinin oluşturulması ve (3) gezgin sürü aracılığıyla geçici seyyar “evler”in

yaratılması” (s. 171). Bu yöntemlerin hepsi şehirlilerin toplum içinde şahsen tanıdıklarıyla karşılaşmalarını azami düzeye çıkarıp yabancılarla rastlaşmalarını en aza indirmek üzere işlerini ayarlamalarının farklı biçimlerini teşkil ederler. Bireyin birincil grubunun içerisinde ve onlarla işbirliği halinde uyguladığı bu yöntemlerden farklı olarak, kamusal alanın karakterini değiştiremediği ancak kamusal alanla arasındaki sosyal psikolojik ilişkiyi değiştirebildiği sembolik yöntemler ise yedinci bölümün konusunu teşkil eder. Bireyin kamusal alan içerisinde yer değiştirme, bekleme vb. çeşitli davranışlarının adeta (Goffman) dramaturjik bir analizini sunan bu bölümde, şehirlinin yabancılarla kurduğu sembolik ilişkinin farklı biçimlerine mikrososyolojik bir düzeyde odaklanılır.

Kamusal alanda yabancılardan kaçınmanın farklı biçimlerine odaklanan bu bölümlerin ardından sekizinci bölüm, şehirlilerin kamusal alanda yaşadığı maceralara ve “insanların şehri ‘eğlence’ ve mümkün olduğunda ‘eğlence ve kazanç’ için nasıl kullandıklarına” dikkat kesilir. Bunu yaparken de Simmelci bir yöntemle “görgülü kahraman”, “hödük” ve “kaçık” gibi toplumsal tipler geliştirerek meselesini bu tipler üzerinden işler. Sonuç bölümü mahiyetindeki dokuzuncu bölümde ise yazar kitap boyunca işlediği temaların genel bir değerlendirmesini sunarak, modern şehrin yeni bir insan tipini, “kozmpolitan insan”ı ortaya çıkardığını söyler.

Kozmpolitan insan, basitçe söylemek gerekirse, yabancıların içerisinde yaşayabilen insandır. Bunu da modern şehir yaşamının ona kazandırdığı bir kabiliyet olan kategorik bilme sayesinde yapar. Kategorik bilme, mutlak yabancılık ile şahsen tanıma arasında bir bilme şekli olarak, modern şehir sakininin yabancılarla olan ilişkisini, modern öncesi dönemdeki dışlayıcı ilişki biçimleri ve şahsi tanıdıklarla geliştirilen yakın duygusal ilişki biçimlerinin arasında bir yabancılık-aşinalık dengesinde kurmasını mümkün kılar.

Kitabın içeriğini ana hatlarıyla bu şekilde ortaya koyduktan sonra metodolojik yaklaşımına dair bir zayıflığa dikkat çekmekte fayda var. Lofland kitap boyunca belirli ampirik şehirler ve şehirlilere odaklanmak yerine tamamen kavramsal düzeyde “şehir”i ve “şehirliler”i ele almaktadır. Bu durum kitabın tümel iddiası (bütün modern şehirler için geçerli bir argüman üretme) ve teorik yaklaşımı ile uyumlu olsa da kitabın ampirik sağlamlığı konusunda okurun kafasında soru işaretleri uyandırabilmekte ve yazarın teorik iddialarının somut ampirik bağlamlarda doğrulanma ihtiyacını hissettirmektedir. Yazar teorik iddialarına kaynak teşkil eden çeşitli yöntem ve kaynaklarını (antropologların, tarihçilerin ve sosyologların eserleri, gazete makaleleri, yazarın etnografik gözlemleri ve yaptığı mülakatlar vs.) hiç ayrıntıya girmeden, çok genel bir düzeyde ifade ederek kısmen bu ihtiyaca cevap vermiş olsa

da kanaatimizce kitaptaki iddiaların ampirik dayanaklarının daha sarıh biçimde ifade edilmesi ve kitabın genel anlatısının içerisine yedirilmesi kitabın argümanlarını çok daha kuvvetli kılarđı.

Yazar her ne kadar kitaptaki iddialarını genel olarak bütün modern şehirler için ileriye sürüyor olsa da ampirik dayanaklarını büyük ölçüde Avrupa ve Amerika şehirlerinin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Kitaptaki tespit ve iddiaları kısa yoldan Türkiye'deki şehir hayatı için de geçerli kabul etmek yerine bu tespit ve iddiaların Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal bağlamlarında yeniden sınanması doğru bir tutum olacaktır. Bu kitap, problematize ettiği meselelerin Türkiye'deki toplumsal ve tarihsel bağlamlarda nelere karşılık geldiği, Türkiye'deki şehir hayatında yabancılık olgusunun yeri ve bu olgunun modernleşme tecrübesi boyunca geçirdiği dönüşümler, Türkiye şehirlerinde kamusal alanın ve yabancılık-aşinalık diyalektiğinin mahiyeti vb. başlıklarda yeni araştırmaları tetikleyebildiği takdirde Türkiye'deki şehir araştırmaları literatürüne oldukça önemli bir katkı sunmuş olacaktır.

Son olarak, kitabın yazıldığı dönemden bugüne gelişen teknolojiyle birlikte şehir yaşamındaki insanların birbiriyle kurduğu etkileşimin bağlamına bir de dijital mekanın eklenmiş olduğunu unutmamak gerekir. Bu yüzden dijital mekandaki karşılaşmalar, yeni anonimlik durumları ve bunların şehir hayatına etkileri gibi konuların yazıldığı tarih itibarıyla bu kitabın kapsamı dışında kaldığını belirtmek ve literatürdeki bu boşluğun şehir araştırmacıları tarafından doldurulmayı beklediğine işaret etmek yerinde olacaktır.

Kaynaklar

- Sennett, R. (1996). *Kamusal insanın çöküşü*. Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Metropol ve Zihinsel Hayat. Bireysellik ve kültür*. Metis Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Yabancı. Bireysellik ve kültür*. Metis Yayınları.
- Ünsaldı, L. (Ed.), (2016) *Yabancı*. Heretik Basın Yayın.
- Lofland, L. (1998). *The public realm: Exploring the city's quintessential social territory*. Aldine de Gruyter.